

धिमाल जातिको विवाह : एक समाजशास्त्रीय अध्ययन

समाजशास्त्र विषयको स्नातकोत्तर तहको उपाधि प्राप्तिको लागि आंशिक
आवश्यकता परिपूर्तिका लागि प्रस्तुत गरिएको
सोधपत्र

प्रस्तुतकर्ता
चित्र कला राई

त्रिभुवन विश्वविद्यालय
समाजशास्त्र/मानवशास्त्र केन्द्रीय विभाग
कीर्तिपुर, काठमाडौं, २०६८

सिफारिस पत्र

त्रिभुवन विश्वविद्यालय मानविक तथा समाजिकशास्त्र संकाय अन्तर्गत समाजशास्त्र विषयको स्नातकोत्तर तहको उपाधि प्राप्तिको लागि आंशिक आवश्यकता पुरा गर्ने उद्देश्यले प्रस्तुत “धिमाल जातिको विवाह : एक समाजशास्त्रीय अध्ययन” विषयक शोधपत्र चित्र कला राईले मेरो निर्देशन, सुभाब तथा सुपरिवेक्षणमा रही तयार पार्नु भएको हो । म उहाँको यस शोधपत्र लेखन प्रति म पूर्ण सन्तुष्ट भएकोले अन्तिम मूल्यांकनको लागि सिफारिस गर्दछु ।

.....
उप-प्राध्यापक

जीवन मणि पौडेल

समाजशास्त्र/मानवशास्त्र केन्द्रीय विभाग

कीर्तिपुर, काठमाडौं ।

मिति : मंसिर २०६८

त्रिभुवन विश्वविद्यालय
समाजशास्त्र/मानवशास्त्र केन्द्रीय विभाग
कीर्तिपुर, काठमाडौं ।

स्वीकृति पत्र

“धिमाल जातिको विवाह : एक समाजशास्त्रीय अध्ययन” शीर्षक राखि
माजशास्त्र/मानवशास्त्र केन्द्रीय विभाग अन्तर्गत स्नातकोत्तर तह दोस्रो वर्षका
सुश्री चित्र कला राईले प्रस्तुत गर्नु भएको शोधपत्रलाई स्वीकृति प्रदान गरिएको छ ।

मूल्याङ्कन समिति

हस्ताक्षर

प्रा.डा. ओम गुरुङ्ग

(विभागीय प्रमुख)

उप-प्राध्यापक

जीवन मणि पौडेल

(शोध निर्देशक)

सह-प्राध्यापक

डा. विनोद पोख्रेल

(वाच्य परीक्षण)

मिति:- मंसिर २०६८

कृतज्ञता ज्ञापन

प्रस्तुत “धिमाल जातिको विवाह: एक समाजशास्त्रीय अध्ययन” शीर्षकको शोधपत्रको त्रिभुवन विश्वविद्यालय मानविकि संकाय अन्तर्गत समाजशास्त्र/मानवशास्त्र स्नाकोत्तर तहको उपाधि प्राप्तिको आंशिक आवश्यकता पूरा गर्नका लागि तयार गरिएको छ । यस शोधपत्रका क्रममा आवश्यक सूचनाहरु उपलब्ध गराई सहयोग पुऱ्याउनु हने बुधबारे ७ का सम्पूर्ण धिमालहरुमा धन्यवाद ज्ञापन गर्न चाहान्छु । यस शोधपत्र तयार गर्ने क्रममा प्रस्तावना कार्यदेखि अन्त्य सम्म आफ्नो अमूल्य समय दिई आवश्यक निर्देशन, सल्लाह, सुझाव एवं प्रेरणा प्रदान गर्नुहने समाजशास्त्र तथा मानवशास्त्र केन्द्रिय विभागका उप-प्राध्यापक जिवन मणि पौड्याल ज्यू प्रति हृदय देखिनै अभार व्यक्त गर्दछु । शोधपत्र तयारीका क्रममा स्वीकृति प्रदान गरी अनुसन्धान गर्ने अवसर दिनुहुने विभागिय प्रमुख प्रा.डा. ओम गुरुङ्ग ज्यू प्रति हार्दिक कृतज्ञता ज्ञापन गर्दछु । समय-समयमा विभिन्न सल्लाह सुझाव प्रदान गर्नुहुने विभागका सम्पूर्ण गुरु, गुरुआमाहरु प्रति आभार एवं धन्यवाद ज्ञापन गर्दछु । यस शोधपत्रलाई मुल्याङ्कन गरी अन्तिम निर्णय गरिदिनुहुने सह-प्राध्यापक डा. विनोद पोखेल ज्यू प्रति हार्दिक कृतज्ञता ज्ञापन गर्दछु ।

उच्च शिक्षा हासी गर्ने क्रममा भौतिक, आर्थिक तथा हरेक क्षेत्रमा सहयोग गरी यो अवस्थामा पुऱ्याई दिनुहुने आदरणीय बुबा खड्ग बहादुर राई र आमा बहुमाया राईमा कृतज्ञता ज्ञापन गर्दछु । यसैगरी मेरो अध्ययनलाई अगाडी बढाउन सदा हौसला र आर्थिक रुपमा विशेष सहयोग गर्नुहुने मेरो दाजु श्री विष्णु कुमार राई र दिदी टिका राई प्रति कृतज्ञता ज्ञापन गर्दछु । साथै दिदी हेमन्ता कुमारी राई, दिल कुमारी राई र फूलमाया गुरुङ्ग र भिनाजु ज्ञान बहादुर गुरुङ्ग, भाईहरु सन्तोस राई, युसन राई, प्रभाकर एवं मेरो परिवार प्रति आभार व्यक्त गर्दछु । शोधकार्यकै क्रममा पुस्तक तथा आवश्यक जानकारी दिई सहयोग प्रदान गर्नुहुने डा. मृगेन्द्र कार्की, दलमान दाहाल, डा. गोविन्द सुब्बा, ज्ञान बहादुर धिमाल, दाजु किशन शितल विवश साथी ममता अधिकारी प्रति हार्दिक धन्यवाद दिन चाहान्छु । त्यसै गरी आवश्यक सुझाव सल्लाह प्रदान गर्नुहुने मेरा साथीहरु मञ्जु उप्रेती, वेदमाया राई, रुपा राई सीता श्रेष्ठ, सन्जिव पौड्याल,सविता खड्का, सन्तोस प्रसाई, वसन्ती लामा, रत्ना सुब्बालाई पनि धन्यवाद अर्पण गर्दछु ।

चित्रकला राई

समाजशास्त्र/मानवशास्त्र

त्रिभुवन विश्वविद्यालय किर्तिपुर, काठमाडौं ।

विषयसूची

	पृष्ठ
अध्याय-एक	१-५
१. शोधपरिचय	
१.१. पृष्ठभूमि	१-२
१.२. अध्ययनको समस्या	२-३
१.३. अध्ययनको उद्देश्य	४
१.४. अध्ययनको महत्व	४
१.५. सैद्धान्तिक अवधारणत्मक प्रारूप	४-५
१.६. संगठनात्मक स्वरूप	५
अध्याय-दुई	६-१२
२. साहित्य समीक्षा	
२.१. प्रकार्यवाद एक सैद्धान्तिक विश्लेषण	६-८
२.२. नेपालमा जनजाति सम्बन्धी अध्ययन	८-९
२.३. धिमालको उत्पत्ति	१०
२.४. विवाह	११-१२
अध्याय-तीन	१३-१७
३. अनुसन्धान विधि	
३.१. अध्ययन क्षेत्रको छनौट	१३
३.२. अनुसन्धानको ढाँचा	१३-१४
३.३. समग्रता र नमूना छनौट विधि	१४
३.४. तथ्याङ्क संकलनका विधिहरू	१४
३.४.१. मुख्य उत्तरदातासँगको अन्तरवार्ता	१४-१५
३.४.२. घरघुरी सर्वेक्षण विधि	१५
३.४.३. अवलोकन विधि	१५
३.४.४. समुह छलफल विधि	१६

३.४.५ अन्तर्वार्ता विधि	१६
३.५. तथ्याङ्कको प्रस्तुतिकरण र विश्लेषण	१६
३.६ अध्ययनको सीमा	१६-१७
अध्याय-चार	१८-२५
४. व्याख्या तथा विश्लेषण	
४.१. अध्ययनको क्षेत्र र धिमाल जातिको सामान्य परिचय	१८-२०
४.२. उमेरका आधारमा बुधबारे ७ नम्बरका धिमाल जनसंख्या	२०-२१
४.३ विवाहको उमेरमा परिवर्तन	२२-२३
४.४. धिमाल समुहको परिवारको प्रथा	२३-२४
४.५ धिमाल जातिको शिक्षाको अवस्था	२५
अध्याय-पाँच	२४-४०
५.१. बुधबारे सात नम्बरका धिमाल जातिको आर्थिक अवस्था	२६-२७
५.२. पेशा	२७-२८
५.३. पशुपालन	२८-२९
५.४ धिमाल जातीमा कामको वर्गिकरण	२९
५.४.१ श्रम विभाजन	२९-३०
५.५ सामाजिक संस्कार	३०
५.५.१ जन्म संस्कार	३०-३२
५.५.२ विवाह संस्कार	३२-३५
५.५.३ विवाहको प्रकृया	३५-३६
५.५.४ मृत्यु संस्कार	३६-३७
५.६ धर्म	३७-३८
५.६.१ देवी-देवताहरु	३८-४०

अध्याय-छ	४१-४८
६.१ धिमाल जातिको दृष्टिकोणमा विवाह	४१
६.२ विवाहका प्रकार	४१-४५
६.३ केटी माग्ने र छान्ने नियम	४५-४६
६.४ विवाहको महत्व	४७-४८
६.५ आवश्यक रीतहरू	४८
अध्याय-सात	४९-५०
६.निष्कर्ष	
७.१. निष्कर्ष	४९-५०
सन्दर्भग्रन्थ	५१-५२
परिशिष्ट १: घरघुरी सर्वेक्षण	५३-५४
परिशिष्ट.२ अन्तर्वार्ताको प्रश्नावली विवरण	५५-५६
परिशिष्ट ३. चित्रहरू	५७-५९

तालिका विवरण

	पृष्ठ
४.२ उमेर र लिङ्गका आधारमा बुधबारे ७ नम्बरका धिमाल जनसंख्या	२१
४.३ विवाहको उमेरमा परिवर्तन	२२
४.४ पारिवारीक संरचना	२४
४.५ धिमाल जातिको शिक्षाको अवस्था	२५
५.२ पेशा	२७-२८
५.३ पशुपालन	२८
६.२ विवाहको प्रकार	४४

चित्र विवरण

चित्र १

५

चित्र २

१५